

Vähän paikoittamisesta ja taltioimisesta

Paraikaa näkyy olevan yleistymässä uudisverbin *paikoittaa* käyttö 'lokalisoimisen, paikan määrittämisen' merkityksessä, jota Nykysuomen sanakirja ja sen aineskokoelmatkaan eivät tunne. Vanhin poimintoihini osunut tapaus on vuodelta 1949, jolloin Eino Jutikkala kirjoitti Suomen historian kartaston selitysosassa (s. 77) seuraavasti: »Muutamista luettelossa esiintyvistä erämaakappaleista ei ole mainittu nimeä ja nämä on vain joissakin tapauksissa ilmoitetun etäisyyden tai välittömästi ennen niitä tai niiden jälkeen lueteltujen erämaakappaleiden avulla voitu *paikoittaa*.» Pari nuorempaa esimerkkiäni ovat kumpikin vuosikymmentä myöhemmältä ajalta. Göran Schildtin matkakirjan »Ikaroksen meri» suomennoksessa, joka Eero Ahmavaaran tekemänä ilmestyi 1959, on s. 42 tällainen virke: »Troija, Mykene, Ithaka ovat olemassa, ja joskin epävarmuus lisääntyy lähestyttäessä periferiaa, on melkoisen varmasti kyetty *paikoittamaan* sekä Kirken saari että Skylla ja Karybdis.» Samana vuonna kirjoitti Jyrki Mäntylä Kalevalaseuran vuosikirjassa 39 s. 246 näin: »Tutkielmassani olen ne [talonnimet] syrjäyttänyt. Syynä ovat olleet ne suuret vaikeudet, joihin olisin joutunut sananparren pohjaa hakiessani ja nimen *paikoittamista* suorittaessani.» Mis-

tään satunnaisuudesta näissä esimerkeissä ei ole kysymys. Sitä osoittaa sekin, että olen takavuosina huomannut useiden suomen kielen opiskelijain vapaassa puheessaan käyttävän tätä verbiä samaan tapaan.

Epäilemättä tällainen *paikoittaa*-verbin käyttö pohjautuu aivan todelliseen ilmaisutarpeeseen — siksi kömpelöltä kuulostaa lokalisoimisen varhempi suomenkielinen vastine *paikallistaa* nykysuomalaisen korvissa. Muodoltaankin verbi tuntuu varsin mukiinmenevältä uudistehtävänsä; verrattakoon sitä jo aiemmin vakiintuneeseen 'dateeraamisen, ikäämisen' ilmaisimeen *ajoittaa*, jonka sysäyksestä se varmaan spontaanisti on saattanut syntyä eri tahoilla. Pari seikkaa kuitenkin kehottaa vielä miettimään, onko *paikoittaa* lopultakaan suositeltavin mahdollinen lokalisoimisen vastine. Toinen on se, että sama sana sattuu parhailaan olemaan juurtumassa liikennealan kielenkäyttöön toisenlaisessa, myös Nykysuomen sanakirjan mainitsemassa merkityksessä 'pysäköidä, parkeerata'. Tähän tehtävään sen lasi liikkeelle vuonna 1946 ilmestynyt Otto-I. Meurmanin Asemakaavaoppi (ks. Hannes Teppo, Vir. 1947 s. 229), ja sana näyttää jo melkoisessa määrin vakiintuneen etenkin virallislounteiseen kieleen toista-

kymmentä vuotta vanhemman edeltäjänsä *pysäköimisen* sijaan, jonka ontuvuus asian kannalta on ilmeinen — eihän yksityisautoja eikä hevin linjureitakaan ole tapana pysäkeille parkeerata! (Hätä ei ollut lukenut lakia »pysäköimistä» sepitettäessä: sanan oli joka tapauksessa alettava *p*:llä, jottei se olisi ristiriidassa kansainvälisten liikennemerkkien ison *P*-kirjaimen kanssa.)

Toinen näkökohta, joka käsittääkseni vastustaa *paikoittamisen* vakiinnuttamista lokalisoinnista vastineeksi, on se, että samaan tehtävään jo aikaisemmin on omaksuttu verbi *paikantaa* kielenkäytön alalla, jossa tämätapaista ilmaisinta eniten tarvitaan: sotilaskielessä. Nykysuomen sanakirjan lakonisen *paikantaa*-artikkelin taustaksi sopii mainita, että sanan historiaa voidaan jälkiä ainakin jatkosodan vuosiin asti. Hannes Teppo (*paikantamisen* keksijä?) on kopioinut NS:n aineskokoelmiin seuraavan katkelman Uudessa Suomessa 18. 8. 1942 julkaistusta TK-kirjeenvaihtaja Pärtytyl Virkin reportaasista: »Viimeinen *paikantaminen* oli tapahtunut klo 12.55 ilmatorjuntatulen alkamishetkellä» (Tepon lisäys: puhe on lentäjän suorittamasta paikanmäärityksestä lennon kestäessä). Sotilaskielen sana on parissa vuosikymmenessä täysin kotiutunut, ja jo pitkän aikaa se on tehnyt tuloaan eri alojen rauhanomaiseenkin kieleen. Näytteeksi muutama poiminto (ensimmäinen NS:n aineskokoelmista, muut omiani). Luonnon Ystävässä 1946 n:o 5 mainitaan, kai kielentarkastajan Hannes Tepon jäljiltä, »kartta, jonka avulla kaikki teoksessa mainitut löytöpaikat voidaan helposti *paikantaa*». Psykologi Kai v. Fieandt, joka sota-aikana oli tutkinut ilmatorjunnan paikantamisongelmia havaintopsykologian kannalta, viljelee sanaa tottuneesti v. 1950 ilmestyneessä Havaintopsykologiassaan (esim. s. 248: »Subjektivisten tasojen sijaintia samoin kuin havaintoesineiden *paikantamista* niihin nähden sanotaan absoluuttiseksi lokalisatioksi»), ja syksyllä 1951 muis-

tan myös Martti Takalan psykologianluennoissaan puhuneen paikantamisesta (muistiinpanoissani mm.: »Amerikk. tutkija *paikansi* kovin tarkkaan koiran kuuloalueen: 2 mm = oktaavi»). Vuonna 1953 sana on pongahtanut folkloristi Matti Kuusen Vanhan kansan sananlaskuviisauteen (s. 468: »Murreseikkain ja Aspin huolekkaan jäljennöksen nojalla Porthanin sananlaskut olisivat ehkä ajoitettavissa ja *paikannettavissa* tarkemmin kuin olen rohjennut tehdä tässä julkaisussa»); kohta sen jälkeen se ilmaantuu jo muutamien kielentutkijainkin käyttöön. Pari viimeaikaista esimerkkiä: »Tämä varhempi karjalaiskeskus on *paikannettavissa* Olhavan joen suupuolelle ja siitä Laatokan rantaa itäänpäin, jossa v. 800—900 on ollut huomattava talonpoikainen monensukuinen [pro suomensukuinen?] kulttuurikeskus» (R. E. Nirvi esitelmässään Suomalaisen Tiedekatemian kokouksessa 9. 9. 1960, Uudessa Suomessa 13. 9. olleen tiivistelmän mukaan). »Mägisten paikannimikokoelma on korkeatasoinen: nimien erilaiset ääntämisasut on kirjattu huolellisesti, nimet on *paikannettu* tarkasti — —, ja nimeen liittyvät kertomukset — — on eri variantteina otettu mukaan» (Pertti Virtaranta, Vir. 1960 s. 242).

Olen näinkin laajasti kuvannut tiedosani olevia *paikoittamisen* ja *paikantamisen* vaiheita, koskapa sanojen hieman hypäykelliset levintäurat eivät ole vielä ruohottuneet aivan umpeen ja koska ne tavallista selvemmin osoittavat, kuinka vitkallisen sokkosleikin varassa yleisesti hyväksytyyn ratkaisuun löytäminen keskeisillekin ilmaisutarpeille vielä nykysuomessa saattaa olla. Toivottavasti *paikantaminen* lähiaikoina lopullisesti valloittaa 'paikan määrittämisen' ilmaisimena aseman, jonka se molempia kilpailijoitaan paremmin ansaitsee. Varmuuden vuoksi on aihetta muistuttaa, että vaikka vanha *paikallistaminen* 'paikantamista' merkitsevänä joutaa jo painua unohduksiin, sille jää yhä luonnollista käyttöalaa johtonsa mukaisessa peruserkityksessä 'tehdä

paikalliseksi, rajoittaa johonkin paikkaan', josta Nykysuomen sanakirja mainitsee esimerkit »kulkutaudin, tulipalon paikallistaminen», »Englannin hallitus ponnisteli tarmokkaasti Espanjan sisällissodan paikallistamiseksi». On ilmaisu-teknisesti epäilemättä eduksi, että tämännäköiset sanonnat voidaan käsittää vain yhdellä tapaa — tähän astihan ne ovat yhteyttä myöten usein olleet kaksiympärteisiä.

Yhtä sokkosilla kuin 'paikan määrittämisestä' ilmaistaessa näkyvät äskettäin liikkuneen nekin, jotka ovat tavoitelleet sopivaa vastinetta englannin käteväälle *record*-verbille esim. äänen tai filmikuvien nauhaan ottamisesta puhuessaan. Kun ehkä kolmisen vuotta sitten ensi kerran näin jossakin kuvalehdessä puhuttavan äänen *taltioimisesta* magnetofoninauhaan, erehdyin luulemaan sanontaa kirjoittajan tilapäiseksi mieleenjohtumaksi, jolla tuskin olisi edellytyksiä yleistyä, enkä vaivautunut edes merkitsemään esiintymää muistiin. Niin merkillisesti kuitenkin on käynyt, että parempaa sanaa tuntematta yhä useammat lehtikirjoittajat ovat ryhtyneet seuraamaan tätä tuiki kelvotonta esimerkkiä ja että jo viime vuonna sanaa rupesi näkymään toisistaan riippumattomissa julkaisuissa kiusaksi saakka. Muutama tuore näyte uudesta sanamuodista, joka etsimättä tuo mieleen Eturientolan erikoisuuskirjeenvaihturin tyylin:

Television tutkijat ja teknikot ovat kauan kamppailleet kuvan *taltioimisen* pulman ratkaisemiseksi. Periaatteessahan asia on ollut yksinkertainen. — — Jos kerran ääniaallot voidaan *taltioida* magneettisesti nauhalle, olisi valoaaltojen *taltioiminen*kin mahdollista. (Elanto 2/1960.)

Teleskoopin valvontalaitteiden ääressä istuu 29-vuotias tohtori Frank D. Drake, joka kuuntelee jännittyneenä avaruudesta tulevien radioaaltojen aiheuttamaa kohinaa. Hän *taltioi* tarkasti kaiken kuu-

lemansa, jota hän myöhemmin vielä analysoi. (Suomen Kuvalehti 18/1960.)

Samana iltana nähdään Pohjoisvisiossa ensimmäinen Suomesta televisioitava suora lähetys. Kielivaikeuksista johtuen [!] se esiintyy omassa kuvaruudussamme tällöin ainoastaan suomenkielisin lisäkommentein varustettuna, mutta syksyllä täysin suomenkielisenä, kuvanauhalle *taltioituna* uusintana. (Radiokuuntelija 27/1960.)

Pääjohtaja Einar Sundströmin tervehdyssanojen jälkeen muurattiin [televiostudion] peruskiven sisään kuparinen lieriö, johon sijoitettiin rakennuksen peruskirja, — —, kuvanauha, johon oli *taltioitu* kuluvan viikon tv-ohjelmaa, rakennuksen piirustukset ja yksi kappale kutakin maassamme käytössä olevaa metallirahaa. (US 16. 8. 1960.)

Äskeiset esimerkit ovat lehtikieltä, mutta niinkin pitkälle jo on päästy, että *taltioiminen* puheena olevassa merkityksessään on soluttautumassa kerrassaan lakitekstiin asti. Viime vuonna valmistuneessa elokuva- ja televisiokomitean mietinnössä ehdotetaan elokuvien tarkastusta koskevan lain 1. §:lle sanamuotoa, johon sisältyisi mm. seuraava virke: »Elokuvan esittämisen aikana saadaan suullista elokuvaan liittyvää selostusta, jota ei ole *taltioitu*, niinkuin 2 momentissa sanotaan, esittää elokuvan katsojille vain tarkastusviranomaisen luvalla.» Laki on tätä kirjoitettaessa yhä valmisteilla, mutta ellei asiaan ripein ottein puututa, on luultavaa, että moinen eturientolaisuus jää lopullisen lakitekstinkin rumennukseksi.

Taltioimisen nopeasti saama suosio on psykologisesti tietenkin ymmärrettävissä. Liittyyhän verbi samaan kielenkäyttäjien hienoksi vaistoamaan puolivillaisten *-oida*-uudisverbien ryhmään, josta Saarimaa Kielenoppaassaan (4. p., s. 66) on maininnut hupaisia esimerkkejä ja joka jatkuvasti on karttumaan päin — uusimpia huomaamiani tulokkaita ovat mm. *teatterisoida* 'muuttaa teatterimaiseksi', *jodioda* 'tehdä (vettä) jodipitoiseksi',

muovisoida 'muovittaa' ja *palkkioida* 'palkkita' (Uudessa Suomessa 27. 8. 1960 puhuttiin »palkkioiduista uudisraivauksista»). Hiukankaan kovakouraisempaa johto-opillista erittelyä sana tuskin kestäisi. Sen kantasanaksi ei näet voida katsoa muuta kuin *taltio*, jonka ainoa tähänastinen merkitys on laki- ja virastokielessä käytetty, Nykysuomen sanakirjankin tuntema 'viraston tai vastaavan toimituskirjojen arkistoitava alkuperäis-, kantakappale'. *Taltioiminen* voisi tämän mukaan olla '(toimituskirjan) tallettamista arkistoon kantakappaleenaan', ja juuri tämän merkityksen sille Nykysuomen sanakirjakin esittää. Verbin uutta teknistä merkitystä ei tehne paljonkaan siedettävämmäksi edes se, että itse *taltio*kin on mainitsemassani lakitekstissä istutettu vastaavanlaiseen uudiskäyttöön: »Elokuvana pidetään valokuva- tai muulla menetelmällä tehtyä *taltiota*, jonka sisällys voidaan teknillisin keinoin esittää liikkuvina kuvina. Elokuvaa luetaan myös siihen liittyvät nimi ja samaan tai eri *taltioon* sisältyvä aineisto, joka on tarkoitettu esitettäväksi äänenä tai muutoin muuna kuin liikkuvina kuvina.»

Sanoin äsken, että *taltioimiseen* on taruttu parempaa sanaa tuntematta. Siitä

tosiaan on kysymys: ei ole näköjään tiedetty, että varsinkin kielen- ja kansanrunoudentutkijat ovat samaan tarkoitukseen jo kauan käyttäneet sujuvaa kansankieleen pohjautuvaa verbijohdosta *tallentaa*. Tämä yleiskielessä muuten harvinaisehko sana tuntuukin luontuvan englannin *record*-verbin vastineeksi yhtä moitteettomasti, tarkoitettiinpa siten esim. kieli- tai perinneaineksen muistiin merkitsemistä kynällä kirjoittaen taikka minkä tahansa akustisen tai optisen ilmiön kirjaamista vaikkapa nykyajan tekniikan keinoin. 'Tallennetun esityksen' merkitykseen ei siihenkään tietysti tarvita muuhun tehtävään jo varattua *taltiota*, kun kerran on käytettävissä näppärä johdos *tallenne*, jonka ensimmäisiä esiintymiä lienee Lauri Simon-suuren kirjoituksessa Vir. 1949 s. 131 tavattava: »Tällä hetkellä [Kansanrunousarkiston] äänilevyarkistossa on kaikkiaan 221 levyä, joukossa — — runsaasti suorastaan korvaamattomia Inkerin, Vienan ja Anuksen hengenaarteiden *tallenteita*.» Tarvittaessa voi tietysti puhua spesiaalisemmin *äänitteistä*, jotka puolestaan saattavat olla joko *nauhoitteita* tai *levytteitä*. Sanoja ei siis puutu, kunhan niiden käyttö vain ajoissa saadaan ohjatuksi oikeisiin uomiin.

TERHO ITKONEN